

Recenzja pracy doktorskiej mgr. Pawła Kotli
„Andrzej Panufnik – głos zza Żelaznej Kurtyny.
Kontekst i analiza twórczości polskiego kompozytora
pisanej w odpowiedzi na wydarzenia polityczne w Polsce w latach 1954-1989”

Zleceniodawca

Rada Dyscypliny Artystycznej Uniwersytetu Muzycznego Fryderyka Chopina w Warszawie.

Zlecenie podjęte na podstawie:

- Ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. 2017 poz.1789);
- Rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 19 stycznia 2018 r. W sprawie szczegółowego trybu i warunków przeprowadzania czynności w przewodzie doktorskim, w postępowaniu habilitacyjnym oraz w postępowaniu o nadanie tytułu profesora (Dz.U. z 2018 poz. 261 ze zm.);
- art. 179 ust. 1 i 3 Ustawy z dnia 3 lipca 2018 r. Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. z 2018 poz. 1669 ze zm.).

Dotyczy

Prowadzonego przez Radę Dyscypliny Artystycznej Uniwersytetu Muzycznego Fryderyka Chopina w Warszawie przewodu doktorskiego pana Pawła Kotli w dyscyplinie artystycznej sztuki muzyczne.

Otrzymana dokumentacja

1. List przewodni od Przewodniczącego Rady Dyscypliny Artystycznej Uniwersytetu Muzycznego Fryderyka Chopina w Warszawie prof. dr. hab. Pawła Łukaszewskiego z dnia 11 października 2023 r., informujący o powierzeniu mi przez Radę Dyscypliny Artystycznej funkcji recenzenta w przewodzie doktorskim pana Pawła Kotli.

2. Złożona przez pana Pawła Kotłę praca doktorska zatytułowana „*Andrzej Panufnik – głos zza Żelaznej Kurtyny. Kontekst i analiza twórczości polskiego kompozytora pisanej w odpowiedzi na wydarzenia polityczne w Polsce w latach 1954-1989*”. Praca została przygotowana pod merytoryczną opieką promotora prof. dr. hab. Jana Miłosza Zarzyckiego. Rozprawa ma formę dzieła artystycznego wraz z częścią opisową. Do opisu dzieła artystycznego zostały dołączone oświadczenia:
- promotora – potwierdzające, że praca spełnia warunki do przedstawienia jej w przewodzie doktorskim
 - autora – potwierdzające samodzielne sporządzenie pracy, zgodność jej wersji papierowej z elektroniczną oraz, że praca ta nie była wcześniej przedmiotem procedur związanych z uzyskaniem stopnia doktora sztuki.

Ocena dzieła artystycznego

Przedłożonym do oceny dziełem artystycznym jest audio-wizualny zapis cyfrowy (DVD) koncertowego wykonania dwóch utworów Andrzeja Panufnika – *Epitafium katyńskiego* oraz *Koncertu fagotowego*. Rejestracja nagrania miała miejsce podczas koncertu symfonicznego, który odbył się w Filharmonii Podkarpackiej w Rzeszowie 10 kwietnia 2015 roku. Wykonawcami koncertu byli Orkiestra Symfoniczna Filharmonii Podkarpackiej pod dyrekcją autora pracy doktorskiej Pawła Kotli oraz fagocista z Wielkiej Brytanii Meyrick Alexander. Oprócz wspomnianych dzieł w programie koncertu znalazły się *Uwertura tragiczna* op. 81 Johannesa Brahmsa oraz poemat symfoniczny Richarda Straussa „*Śmierć i wyzwolenie*”. Biorąc pod uwagę fakt, że wykonanie miało miejsce w ramach obchodów piątej rocznicy tragicznej katastrofy pod Smoleńskiem, dobór kompozycji należy uznać za trafny, albowiem program stanowił adekwatną do okoliczności, spójną i przemyślaną całość.

Główną oś koncertu, zgodnie z tematem i przesłaniem pracy doktorskiej, stanowiły dwa wybitne dzieła Andrzeja Panufnika – *Epitafium katyńskie* i *Koncert fagotowy*. Rozpoczynająca *Epitafium katyńskie* solowa partia skrzypiec już od pierwszych dźwięków pozwala odczuć wagę przesłania dzieła i głębię jego treści. Paweł Kotła, po dyskretnym wprowadzeniu solisty, z wyczuciem wycofał się z aktywnego dyrygowania, by pozostawić swobodę interpretacyjną pierwszemu skrzypkowi. Następnie, wraz z przebiegiem utworu, dyrygent poprzez świadomie kształtowaną ekspresję wykonawczą w umiejętny sposób budował crescendową formę dzieła, aż do końcowej kulminacji, na moment nie tracąc nic z elegijnego charakteru kompozycji. W prowadzeniu zespołu dało się odczuć olbrzymie osobiste zaangażowanie dyrygenta, przez co przekaz emocjonalny, jakże istotny dla tej kompozycji, był wyrazisty i czytelny zarówno dla współwykonawców, jak i odbiorców. Do zbudowania interesującej narracji dzieła Paweł Kotła wykorzystał stosunkowo proste elementy techniki dyrygenckiej, bez przerysowanej, nadmiernej gestykulacji, dzięki czemu schematy metryczne zachowały czytelność, podobnie jak sugerowana

zespołowi artykulacja, czy dynamika. Należy też podkreślić dobry kontakt dyrygenta z orkiestrą, przejawiający się adekwatnymi do potrzeb spojrzeniami i oddechami. O ile Paweł Kotla poprowadził *Epitafium katyńskie* z dojrzałością i dużą dozą dobrze rozumianej swobody, o tyle w zespole orkiestrowym tejże swobody i pewności w wielu momentach brakowało, zwłaszcza w zakresie intonacji i równego, precyzyjnego wprowadzania poszczególnych głosów. Pomimo wspomnianych niedostatków intonacyjnych, zwłaszcza w sekcji instrumentów dętych, mających wpływ na nie dość precyzyjne zarysowanie struktury harmonicznego dzieła, opartej w dużej mierze na przenikaniu się trybów dur-moll, wykonanie dzieła należy uznać za udane, szczególnie pod kątem wyrazowym.

Wykonaniem *Koncertu fagotowego* Paweł Kotla potwierdził swoją dojrzałość artystyczną, przejawiającą się twórczą interpretacją, dobrym panowaniem nad formą dzieła, jak również skutecznie oddziałującym na zespół doбором środków technicznych. Na uwagę zasługuje czytelność schematów metrycznych, adekwatnych do często zmieniającego się w utworze metrum oraz bardzo dobry kontakt dyrygenta zarówno z solistą, jak i z muzykami orkiestry. Zróznicowane gesty dyrygenta były właściwie dobrane do charakteru poszczególnych części utworu, co dobrze widać na przykładzie dwóch recytatywów, pierwszego „modlitewnego” i drugiego na wskroś dramatycznego. Paweł Kotla również z dobrym skutkiem różnicował fragmenty czysto akompaniujące z tymi, w których na pierwszy plan wysuwa się orkiestra, umiejętnie dobierając aktywne i pasywne ruchy w zależności od treści muzycznej. Zastosowanie wspomnianych elementów techniki dyrygenckiej bardzo pomogło we wspólnym z solistą budowaniu narracji poszczególnych, jakże zróznicowanych części dzieła, przez co wykonanie było żywe i pełne emocji. Interpretacja odznaczała się interesującą dramaturgią, właściwie oddającą programowy charakter kompozycji. Podobnie jak w przypadku *Epitafium katyńskiego* wykonanie nie było wolne od problemów intonacyjnych, przy czym pragnę podkreślić, że moje zastrzeżenia budzi nie tyle praca dyrygenta, co niedoskonałości wykonawcze po stronie orkiestry, co prawdopodobnie było wynikiem zbyt małej ilości prób przy tak wymagającym programie całości koncertu.

W mojej ocenie dzieła artystycznego nie odnoszę się wcale do walorów brzmieniowych wykonań poszczególnych utworów, a powodem tego jest słaba jakość dźwięku w udostępnionym mi nagraniu. O ile do zarejestrowanego obrazu nie można mieć zastrzeżeń, o tyle dźwięk został nagrany prawdopodobnie ze stojącej za orkiestrą kamery, przez co w nawet przybliżony sposób nie mogłem odczuć tego co słyszeli odbiorcy koncertu w bardzo dobrej akustycznie sali koncertowej Filharmonii Podkarpackiej. Nagranie dźwięku zza orkiestry nie tylko uwydatniało mankamenty brzmieniowe i intonacyjne, zwłaszcza instrumentów dętych, ale też zaburzało całościowe proporcje. Standard jakości nagrywanego dźwięku zdecydowanie powinien być adekwatny do współczesnych możliwości technicznych.

Podsumowując ocenę dzieła artystycznego pragnę podkreślić, że pomimo niedostatków technicznych nagrania zdecydowanie pozytywnie oceniam zaprezentowane wykonania, które

ukazują wiele walorów pracy dyrygenckiej kandydata, poczynawszy od nienaganej techniki, dzięki której Paweł Kotla sugestywnie wpływa na zespół, poprzez widoczną wrażliwość i muzykalność, a skończywszy na umiejętności świadomego kształtowania dramaturgii w przebiegu dzieła muzycznego. Artysta zaprezentował przekonujące interpretacje utworów składających się na ambitny i wymagający program koncertu, tym samym potwierdzając swoją zawodową dojrzałość i kompetencje do prowadzenia samodzielnej pracy artystycznej.

Ocena opisu dzieła artystycznego

Opis dzieła artystycznego złożony przez Pawła Kotłę to ponad 150-stronicowa dysertacja, składająca się ze wstępu, siedmiu rozdziałów z licznymi podrozdziałami, podsumowania oraz bibliografii. Całość została przygotowana z dużą starannością w zakresie edycji tekstu, jest też napisana bardzo dobrym językiem. Praca zawiera liczne przypisy, które zostały opracowane w prawidłowy sposób i są bardzo pomocne w lekturze tekstu. Do pracy dołączono wskazane wcześniej oświadczenia promotora i autora, a także wykaz słów kluczy i streszczenie w języku polskim i angielskim.

Wstęp zawiera jasno określony cel rozprawy, jakim jest chęć przywrócenia twórczości Andrzeja Panufnika należnego jej miejsca w polskiej i światowej kulturze muzycznej poprzez analizę obszernego wyboru dzieł, zawierających odniesienia polityczne, historyczne, bądź ideologiczne oraz ukazanie znaczenia tychże dzieł w kontekście ważnych wydarzeń politycznych. We wstępie autor uzasadnia swoje zainteresowanie twórczością Panufnika oraz tłumaczy długi czas powstawania rozprawy, obejmujący niemal dziesięcioletni okres. Biorąc pod uwagę olbrzymi zakres podjętej pracy badawczej i bardzo szeroki kontekst, w jakim ujęta została twórczość Panufnika należy uznać, że upływ czasu dzielący koncert doktorski i finalną wersję dysertacji jest w pełni uzasadniony. Ponadto ostatnie wydarzenia, takie jak napaść Rosji na Ukrainę sprawiły, że praca Pawła Kotli zyskała na aktualności i wpisała się w światową dyskusję o związku sztuki z polityką.

Chociaż zasadnicza część dysertacji została podzielona na siedem rozdziałów, to zarysowuje się w niej wyraźny podział na dwie części – pierwszą, obejmującą rozdziały od 1. do 4., prezentującą szeroko rozumiany kontekst historyczny twórczości Panufnika oraz analityczną część drugą, obejmującą rozdziały od 5. do 7.

W rozdziale pierwszym został przedstawiony interesujący zarys historii związków muzyki i polityki. Treść rozdziału drugiego w przeważającej części wypełnia życiorys Andrzeja Panufnika, ujęty w cztery istotne etapy życia, ukazany przez autora rozprawy jako przyczynek do ukształtowania się określonej postawy twórczej kompozytora. Ciekawym zabiegiem autora było umieszczenie w tym rozdziale opisu skutków wymazywania w Polsce pamięci o kompozytorze i wskazanie potrzeby odkrywania na nowo jego twórczości. Jeszcze dobitniej o wpływie polityki na losy twórców mówi rozdział trzeci, traktujący o artystach w rzeczywistości realnego socjalizmu. Autor przytacza tu szereg ważnych wypowiedzi Andrzeja Panufnika, zaczerpniętych głównie z wystąpienia kompozytora podczas paryskiej konferencji w 1954 roku. W jeszcze innym świetle

ukazuje autor Andrzeja Panufnika w rozdziale czwartym. Kompozytor jawi się tu jako ten, który w poszczególnych nurtach swej twórczości ewidentnie przeciwstawia się obowiązującym w ówczesnej Polsce trendom, świadomie odwołując się w swych dziełach do prawdy historycznej, czy wartości religijnych. Podsumowując treść czterech pierwszych rozdziałów należy podkreślić szerokie i wielokontekstowe spojrzenie autora na problematykę przenikania się światów sztuki i polityki, właściwego kształtowania postaw twórczych i potrzeby zachowania wolności wypowiedzi. To wieloaspektowe ujęcie tematu świadczy o bardzo dobrych podstawach teoretycznych kandydata do prowadzenia samodzielnej pracy artystycznej.

Druga część dysertacji ma bardziej analityczny charakter, czego przykładem jest najobszerniejszy ze wszystkich rozdział piąty. Zawiera on wybór trzynastu dzieł Andrzeja Panufnika, których wspólnym mianownikiem są treści w mniejszym lub większym stopniu odwołujące się do polityki, historii, czy ideologii. Każdy z utworów został przez autora szczegółowo opisany według następującego schematu: metryka utworu, komentarz kompozytora, materiały źródłowe. Metryki utworów zawierają podstawowe informacje, takie jak: tytuł, czas trwania, obsada wykonawcza, miejsce i czas powstania, data i miejsce prawykonania, data publikacji itp. Komentarze kompozytora zostały umieszczone zarówno w wersjach oryginalnych po angielsku, jak i w tłumaczeniach na język polski. Stanowią one bardzo istotne źródło wiedzy o budowie formalnej danego utworu, idei dzieła, czy okolicznościach powstania kompozycji. Jedynie w przypadku kompozycji „Fanfara dla Europy” nie dodano komentarza, bowiem żaden się nie zachował, dlatego też autor zastąpił go opisem utworu. Za szczególnie cenne uważam opisy materiałów źródłowych, które Paweł Kotla opracował wzorcowo, z olbrzymim pietyzmem i rzetelnością naukową. Zawierają one nie tylko wykazy wszystkich wydań danego dzieła (o ile utwór wydany był drukiem), ale też dokładnie opisane rękopisy, czy szkice kompozycji. Autor poddał szczegółowej analizie dostępne materiały, wskazując na liczne różnice pomiędzy wydaniem. Z dużą starannością opisał też dodawane przez kompozytora adnotacje (w tym odręczne), zawierające wskazówki wykonawcze. W rozdziale szóstym autor szczegółowo omawia dwie kompozycje Panufnika, które zaprezentował w swoim koncercie doktorskim, a na treść rozdziału siódmego składa się wiele ważnych wskazówek dotyczących sposobu budowania repertuaru koncertu okolicznościowego w oparciu o twórczość tego kompozytora. Należy podkreślić, że zebrane i usystematyzowane informacje składające się na treść rozdziałów 5-7 mają bardzo praktyczny wymiar i mogą być pomocne w przygotowaniu kolejnych wykonań dzieł Andrzeja Panufnika.

W stosunkowo krótkim podsumowaniu pracy autor dzieli się refleksją na temat wpływu sztuki na życie społeczno-polityczne, podkreślając konieczność kształtowania właściwych postaw twórczych, dla których wzorem może być życie i twórczość Andrzeja Panufnika.

Zamieszczona na końcu bibliografia została sporządzona starannie, zgodnie z przyjętymi zasadami. Zawiera ona 63 pozycje i uzupełniona została wykazem 11 haseł encyklopedycznych źródeł elektronicznych składającym się z 21 pozycji.

Konkluzja

Przedłożone mi do recenzji dzieło artystyczne oraz związany z nim ściśle opis dzieła artystycznego oceniam zdecydowanie pozytywnie.

Dobór i stojąca na bardzo dobrym poziomie realizacja programu oraz wielokontekstowy wymiar samego koncertu pozwala mi jednoznacznie stwierdzić, że dzieło artystyczne, jakim jest audio-wizualny zapis cyfrowy zadyrygowanych przez Pana Pawła Kotłę dzieł Andrzeja Panufnika ma charakter twórczy i stanowi oryginalne rozwiązanie problemu artystycznego oraz potwierdza umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy artystycznej kandydata.

Opis dzieła artystycznego uważam za bardzo dobry, zarówno pod względem konstrukcji tekstu, jak i treści. W klarowny i szczegółowy sposób przedstawiony został cel rozprawy, a zastosowane metody były adekwatnie dobrane do zrealizowania tego celu. Zarówno dzieło artystyczne, jak i potencjalnie duże możliwości praktycznego wykorzystania efektów pracy zaprezentowanych w opisie potwierdzają osiągnięcie zamierzonego celu. Szerokie, wielowątkowe ujęcie badanej problematyki świadczy o bardzo dobrych podstawach teoretycznych kandydata do prowadzenia samodzielnej pracy artystycznej, a złożona rozprawa dobrze odzwierciedla wysoki poziom ogólnej wiedzy teoretycznej kandydata w dyscyplinie.

Biorąc pod uwagę powyższe stwierdzam, że praca doktorska Pana Pawła Kotli spełnia warunki określone w art. 13 ust. 1. Ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. 2017 poz.1789) i wnioskuję do Rady Dyscypliny Artystycznej Uniwersytetu Muzycznego Fryderyka Chopina w Warszawie o dopuszczenie Pana Pawła Kotli do dalszych etapów przewodu doktorskiego, zmierzających do uzyskania stopnia doktora sztuki w dyscyplinie artystycznej sztuki muzyczne.

